

Marafkó László

Az önveszélyes szókimondó – avagy a költői illem helye

A nyolcvanas évek közepén a Magyar Nemzet még körúti szerkesztőségi szobáiban feltűnt egy életkoránál fiatalabbnak tűnő, élénk gondolkodású, jó humorú költő. Először jobbára Kiss Károly kollégánkat kereste, valószínűleg ifjúkori közös emlékek okán. Kiss Károly költőként indult, különböző lapoknál dolgozott, ötvenhat után három és fél év börtönre ítélték, amelyből amnesztiával szabadult. Korábban műfordítóként is ismerték, de legnagyobb visszhangot keltő munkája a pusztuló műemlékek védelmében született, *Ebek harmincadján* című kötete volt. Ő s a vendég is jó humorával mindig életet vitt az egymásba nyíló szobákban görbedő munkatársak közé. A vendég nyílt egyéniségével még a korábban nem ismerteket is megnyerte magának. Apróbb kérései általában nálam kötöttek ki, aki akkor rovatvezető-helyettes voltam. Kiderült az is, hogy hegyszomszédok vagyunk, ő a Márton-hegyen, jómagam az Orbán-hegyen, s nekünk is volt kutyánk, akárcsak neki. Valamilyen szerkesztőségi ügy kapcsán egyszer felugrott hozzánk kutyástul, s a csupa energia, nagytestű, önérzetes eb rögtön a tettek mezejére lépett volna a lakásban diszkréten ide-oda menekülő ír terrier lánykutyánknál.

Immár meg kell nevezni a látogatót, Lakatos Istvánt, aki tüneményesen fiatalon, 1949-ben Baumgarten-díjjal indult, majd a kényszerű hallgatás évei után az ötvenes évek közepén már a forrongó irodalmi életbe kapcsolódott be.

Egy alkalommal feléjük sétálva bedobtam új könyvemet a postaládájába. Ma is őrzöm a küldeményt megköszönő válaszlapját: „Ne légy oly szerény: ha már személyesen dobod ládámba, fel is csöngethetsz.” A látogatás később, nem ilyen apropóból, szintén megesett. A körbepolcozott, kötetekkel szinte kibélelt lakásban vidoran tárta ki a WC-ajtót, amely – meglepetésemre – nem kevésbé be volt állványozva. Jól emlékszem a Sztálin-összesre, s a kortárs művek közül nagyobbrészt az ötvenes évek eleji sematikus költészet „klasszikusainak” könyveire, akik jórészt eladták a lelküket az akkori időknek, bár voltak későbbi bűnbánó tehetségesek is, akik valóban figyelemre méltó művekkel próbálták jóvátenni az eltévelyedé-

süket. Vendéglátóm megvető nevetéssel idézte Rákosit vagy Sztálint dicsérő klapanciáikat, majd szerzőik gyilkosan maró sírversét. S volt a „különteremben" rengeteg, minden rendű-rangú gyenge vagy rossz költő, író.

Bizony, a költő illemhelye nem a költői illem helye.

Aki a már slamposssá vált diktatúra idején művelt rendszerkritikát vél kiolvasni a frivol gyűjteményből, azt ki kell ábrándítanom. A mellékhelyiségi „ellenmúzeum" már az ötvenes években kiépült – egy másik lakásában.

Összegyűjtött munkái Paradicsomkert (1993) című, verseit és szépprózai írásait tartalmazó első kötetében, a Harmincöt év után c. visszaemlékezésben olvasható az 1956. október 23-ról 24-re virradóra bekövetkezett emlékei. A nagykörúti, szétrombolt szovjet könyvesbolt előtt heverő könyvek közül hiányzó Sztálin-köteteket vett magához. Nem sokkal később összefutott Örkény Istvánnal, aki óvatosságra intve legalább azt javasolta, hogy tegye aktatáskájába őket. Lakatos válaszát töredékesen idézve: „Az ember ismerje meg ellenfeleit/…/ Láthattad néhányszor, könyvtáramnak van mellékhelyiségemben egy gondosan elkülönített részlege: a Mein Kampf, a magyar írók Rákosi- és Sztálin-antológiái és a legrosszabb magyar költők Madarász Emiltől Mécs Lászlóig terjedő kötetei folytatásaként épp elfér még ez a sorozat is."

A kötet ugyanezen része közli azokat a tanúvallomásokat, amelyeket a vizsgálati fogságban tett. Az önveszélyes szókimondás dokumentuma valamennyi. Rögtön hozzá kell tenni: olyanképpen, hogy másokat hírbe ne hozzon, senkinek ne ártson. Bár más alkatúak voltak, ha Lakatos arca kipereg az emlékeimből, mindig Weöres Sándor megszólalásai jutnak eszembe. Amíg Weöres meglepő őszinteségét valamilyen bájos veszélyérzet nélküliség, Lakatos nyíltságát az igazság porcelán tisztaságú és keménységű kimondása jellemezte.

Igazság – nos, Obersovszky Gyula hasonló című 56-os lapjában közzétett írásaiért ítélték másfél év szabadságvesztésre. A lap első számának címoldalán megjelent *A fiatalokhoz* című versét egyébiránt még 1948-ban írta s megjelent az 1949-es első kötetében. Ennyit a költők megérzéseiről. Egyébként maga középszerű alkotásnak tartotta, amit perének előkészületei során is hangoztatott. Ezt meg az igazságérzetéről illik megjegyezni.

A rendszerváltozás körül és után az Írószövetségben újra tisztséget vállalt – 1956-ban, ifjan elnökségi tag volt. 1994-ben és 1998-ban – anélkül, hogy a párt tagja lett volna – az SZDSZ országgyűlési képviselőnek jelölte. Nem lett az, sőt, kifejezte egyet nem értését a szabaddemokraták politikájának számos elemével, s visszavonult a közélettől. Kapcsolatunkat meghívók is őrzik: 1985-ös, könyvhét előtti Fészek-beli estjére szóló nyomtatott kártyáján a „két személyre szóló" szöveg bekeretezve s a margón

kézzel ennyi, hogy „a második: legcsinosabb barátnőd legyen”. A Széchenyi Akadémia 1997-ben Lakatos hetvenedik születésnapjára baráti találkozót rendezett a Tudósklubban, ahova az ünnepelt engem is elvárt.

A Fő utcai kihallgatási dokumentumok bevezetőjében írja: „Sohase akartam belekerülni a történelembe – csak az irodalomtörténetbe.”

A történelembe csak azért is bekerült – ötvenhatban. Az irodalomtörténetbe meg csak úgy, a maga természetességével: műfordítói életműve megkerülhetetlen (Vergilius és „társai”), költészete pedig egy korszakasz jellemző értéke. De a fenti kijelentésének lehetséges következtetéseit ha ő maga nem is gondolta végig teljes valójában, mert nem arra fókuszált, az utókornak, évfordulótól mentesen, talán érdemes megtennie.

Mert az irodalomtörténetbe bekerülés, ha nem is könnyű, még csak az első fokozat. Az író (művész stb.) emlékezetét később az évfordulók amolyan doppingállomásokként jelölik ki, ahol nem tiltott szerek használatát állapítják meg, éppenhogy frissítőkkel pezsdítik fel az utóéletet. A kánonba kerülés már komoly rásegítés: emlegetni, oktatni valakit, mi több, példaképnek állítani – maga a tartós ingyenreklám. De a spontán emlékezet nem külső behatások és szervezettség kérdése. Petőfit a néplélek (ha van ilyen…) külső rásegítés nélkül tekintette, tekinti magáénak. Mint egy nemzet lelkületének egyik domináns megjelenítőjét. Párban Arannyal. Vagy Kodályt és Bartókot. Gyakran párosban. Mert a magyarnak kettős lelke van (néha „még több”-es). Mert akinek a történelme annyira meggyötört, annak önképe legalább ennyire sokszínű és –vonású. A külső és belső tragédiákkal nehéz megbékélni. Nehéz a másikkal. S így önmagával is.

Az irodalomtörténettől kanyarodtunk idáig. Az utóélet, a maradandóság, bármennyire fájhat ez az irodalom tudós mértékvevőinek és –szabóinak, bizony sokban múlik az ún. befogadók, a művekbe foglaltakat sok évszázad múltán is a magukénak érzők, a „nem szakmabeliek” újrafelfedező akaratán. Amit persze akkor is lehet tovább „doppingolni”. Mert akárcsak ma, a jövőben még több csábító élvezet vonhat el időt és kedvet a gondolatot és nyelvet éltető, tornáztató irodalomtól.